

אפקעינהו

א. הסוגיות

- (1) כתובות ג. 'ומי איכא מידי... בעילת זנות'; גיטין לב. המשנה ובגמרא לג. 'ת"ר בטלו... בעילת זנות'; גיטין עב: 'אמר רב הונא גיטו כמתנתו... חוזר, עג. 'רבה ורבא... בעילת זנות'
- (2) בבא בתרא מח. 'אמר רבא הלכתא... בעילת זנות' (אפשר להתחיל מ'אמר אמימר'); יבמות קי. 'ההיא עובדא... בעילת זנות'
- (3) יבמות צ: 'ת"ש בטלו מבוטל... בעילת זנות' (הסוגיה דנה האם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה - מתחילה פט: , 'א"ל רבה לרב חסדא... ואת לא תסברא')

ב. ראשונים

- (1) רש"י בסוגיות השונות; שבת קמד: 'ואין עד... אשה' וברש"י ד"ה לעדות אשה
- (2) יבמות קי. תד"ה לפיכך; בבא בתרא מח: תד"ה תינח דקדיש בכספא; גיטין לג. תד"ה ואפקעינהו
- (3) רמב"ן כתובות ג. ד"ה שויוה רבנן; רשב"א כתובות ג. ד"ה כל דמקדש; ריטב"א כתובות ג. ד"ה כל דמקדש; תוס' ר"י הלבן כתובות ג. ד"ה וכי היכי
- (4) שו"ת הרשב"א א: אלף קפה; א: אלף קסב

ג. גט מהרש"ם

- (1) שו"ת מהרש"ם א: ט
- (2) מנחת שלמה א: עו; היכל יצחק אבן העזר ב: יז, יט
- (3) דבר יהושע ג אבן העזר סימן ו; דברי יציב אבן העזר סימן טו

ד. שאלות למחשבה

- (1) מה חכמים מנסים למנוע במקרים בהם יש אפקעינהו במקרה של גט??
- (2) היחס בין המקבילות – היכן לדעתכם הסוגייה המקורית בה התקיים הדיון בין רב אשי ובין רבינא?
- (3) הכפילות בין 'כל דמקדש' ובין 'אפקעינהו' – האם יש סוגייה בהן הנימוקים מופיעים בפני עצמם?
- (4) מהי המחלוקת בין רש"י ובין רבותיו? ממתני חלה ההפקעה? שימו לב שרש"י מדגיש את קיום הגט.
- (5) האם ניתן ליישם 'אפקעינהו' למקרים נוספים? אם כן, באלו תנאים? ראו רש"י בשבת ואת דברי הרשב"א, ואת הדיון סביב גט מהרש"ם

יבמות קי, א
ההיא עובדא דהוה בנרש, ואיקדישה כשהיא קטנה, וגדלה וואותביה אבי כורסייא, ואתא
אחרינא וחטפה מיניה, ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם, ולא הצריכוה גיטא
מבתרא!

35 אמר רב פפא: בנרש מינסב נסיבי והדר מותבי אבי כורסייא.
רב אשי אמר: הוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו בו שלא כהוגן, ואפקעינהו רבנן לקידושי
מיניה.

40 אמר ליה רבינא לרב אשי: תינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה מאי?
שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות

יבמות צ, ב
ת"ש: בטלו - מבוטל, דברי רבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו יכול לא לבטלו ולא
להוסיף על תנאו, א"כ מה כח ב"ד יפה; והא הכא דמדאורייתא בטל גט, ומשום מה כח
בית דין קא שרינן אשת איש לעלמא!

45 מאן דמקדש - אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושי.
א"ל רבינא לרב אשי: התינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר? שויה רבנן
לבעילתו בעילת זנות.

רש"י כתובות ג, א
כל המקדש - כל המקדש אשה על דעת שהנהיגו חכמי ישראל בישראל הוא מקדשה שיהיו
קיימין קידושיהו לפי דברי חכמים ויהיו בטילים לפי דברי חכמים על ידי גיטין שהכשירו
חכמים.

50 ואפקעוה רבנן לקידושיהו - **כשיבא גט כזה** אחריהם.
תינח - למימר אפקעתא דקדיש בכספא **דנימא גט זה עוקר** הקידושיהו ועושה מעות מתנה
מעיקרין.

55 קדיש בביאה מאי - אפקעתא מעיקרא איכא בשלמא על ידי גט כשר אף על פי שהקידושיהו
קיימים עד עכשיו גזירת הכתוב היא שהגט כורתו ומתיר איסורו מכאן ולהבא אבל **זה**
שאינו גט מן התורה ואתה מכשירו מפני דעתו של זה שקידשה על דעת חכמים ושביטלו
על פי חכמים צריך אתה לומר שמעיקרין לא יהו קידושיהו ואי קדיש בביאה ואתה עוקר
קידושיהו למפרע מה תהא על ביאתו.

60 שויה רבנן לבעילתו - למפרע **על ידי גט שהוא מדבריהם** בעילת זנות ויש בהן כח לעשות
כן שהרי הוא תלה בהן, שמעתי כל רבותי מפרשים דקדיש בכספא דקידושיהו דרבנן נינהו
ואי אפשר לומר כן חדא דגזירה שוה היא קיחה קיחה משדה עפרון (קידושיהו דף ב) וכל
הלמד מגזירה שוה כמו שכתוב מפורש הוא לכל דבר ועוד אי דרבנן נינהו היאך סוקלין על
ידו ומביאין חולין לעזרה על שגגתן וסוף סוף כי קא משנינן שויה רבנן לבעילתו בעילת
זנות על כרחך צריך אתה לפרש כמו שפירשתי שהקידושיהו נעקרין מעיקרין ולא מכאן

גיטין לב, א
/מתני'./

5 השולח גט לאשתו, והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח, ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא
- הרי זה בטל;
קידם אצל אשתו או ששלח אצלה שליח, ואמר לה גט ששלחתי לך בטל הוא - הרי זה
בטל;

40 אם משהגיע גט לידה, שוב אינו יכול לבטלו. בראשונה היה עושה ב"ד ממקום אחר
ומבטלו, התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהו עושיין כן, מפני תיקון העולם.

10 גיטין לג, א
ת"ר: בטלו - מבוטל, דברי רבי; רשב"ג אומר: אינו יכול לא לבטלו ולא להוסיף על תנאו,
שא"כ, מה כח ב"ד יפה.

45 ומי איכא מידי דמדאורייתא בטל גיטא, ומשום מה כח ב"ד יפה שרינן אשת איש
לעלמא?

15 אין, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושיהו מיניה.
אמר ליה רבינא לרב אשי: תינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר?
שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

גיטין עב, ב
אמר רב הונא: גיטו כמתנתו,

20 מה מתנתו אם עמד חוזר, אף גיטו אם עמד חוזר; ...
רבה ורבה לא סבירא להו הא דרב הונא, גזירה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה.
ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא הוי גיטא, ומשום גזירה שרינן אשת איש לעלמא?
אין, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושיהו מיניה.

25 א"ל רבינא לרב אשי: תינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר?
א"ל: שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

בבא בתרא מח, א

... ואמר אמימר: תליוה וקדיש - קדושיהו קדושיהו.

מר בר רב אשי אמר: באשה ודאי קדושיהו לא הו, הוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו עמו
שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושיהו מיניה.

30 אמר ליה רבינא לרב אשי: תינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר?
אמר ליה: שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

(גיטין דף לג. ושם) **משום דהכא ובפ' בית שמאי לא קדש אדעתא דרבנן כדקאמר הוא עשה שלא כהוגן**

וצריך לומר דסבר הכא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כיון דאפקעינהו רבנן לקדושין מיניה ואף על גב דלא קדש אדעתם והכי פירושא בשלמא דקדיש בכספא מצו רבנן להפקיר הכסף ולתת במתנה לאשה אלא דקדיש בביאה אף על גב דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה היינו היכא דליכא עבירה כגון (יבמות פט.). ההוא גריווא דהדר לטיבלא אבל ביאה וכי יעשו חכמים ביאתו ביאת עבירה ומשני אין ודאי דשוויה ביאתו ביאת זנות

ובהיא דכתובות (שם) ובהשולח (שם) לכאורה פליגי אהך דשמעתין דאיצטריך למימר טעמא דאדעתא דרבנן מקדש משמע דאי לאו דאדעתא דרבנן מקדש לא היה כח בידם להפקיע הקדושין

ומיהו נראה דלא פליגי ואיצטריך טעמא דאדעתא דרבנן מקדש משום דהתם כיון דקדושין נעשו כהוגן לא היה כח לחכמים להפקיעם אי לאו משום דאדעתא דרבנן מקדש.

תוספות גיטין לג. א

ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה - הקשה ה"ר שמואל אם כן יחפה על בת אחותו וכשיבואו עדים שזינתה ישלח לה גט ויבטל שלא בפני שליח ופקיע קידושין ונמצא שהיא פנויה ואומר ר"י דלא קשה דאין לחוש אלא כשמחפה עליה שלא כדון אבל הכא כדון מחפה ומן התורה פטורה ועוד הקשה רבי שמואל דהיכי מחייבינן לעולם מיתה אשת איש שזינתה והא התראת ספק היא דשמא ישלח לה גט ויבטלנו ועוד יכולין ממזרים ליטרה ואומר ר"ת דכי האי גוונא לא הוי התראת ספק דאזלינן בתר רובא ורוב אין מגרשין נשותיהן וכששולחין גט אין מבטלין ועוד דאוקמינן אחזקתה שהיא עכשיו נשואה דאם לא כן נזיר שהיה שותה יין או מטמא למתים אמאי לוקה דאם אמרו לו אל תשתה אל תשתה חייב על כל אחת ואחת (נזיר דף מב.) והא התראת ספק היא שמא ישאל על נזירותו ומה שהקשה אם כן יחפה על בת אחותו ויכולין ממזרין ליטרה אי ידעינן שלכך מתכוין לא מפקעינן קדושין מיניה דלתקנה עשו חכמים ולא לתקלה שמתוך כך יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות אבל אם ברור לנו שלא נתכוין לכך לא חיישינן אם יכולים ליטרה.

חידושי הרמב"ן כתובות ג. א

והקשה ה"ר שמואל רומרוגי ז"ל ... ואיכא למימר התראת ספק ודאי לא הויא כיון דהשתא אשת איש גמורה ועדיין לא נעשה בה מעשה זה, ... אלא הא קשיא א"כ יכולין ממזרים ליטרה וזימנין דבת אחותו היא ומחפה עליה, **ושמעתי מתרצים דהכי קאמרינן א"כ שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות ואין אדם עושה בעילתו בעילת זנות הילכך גמר ויהיב גיטא מעכשיו כדי שלא יפקיעו רבנן קדושי שלא תהא בעילתו בעילת זנות, ולא** **למימרא דעקרוה**, וכן נמי בקידושי כספא עקרי רבנן לקידושי מיניה ותהי' בעילתו בעילת

ולהבא והמפרש לומר שויה רבנן לכל מקדשי בביאה בעילת זנות טעות גמור הוא ובא להתיר אשת איש המתקדשת בביאה בלא גט מן הטעם הזה ולא מצינו זאת בהתלמוד.

רש"י גיטין לג. א

70 אדעתא דרבנן מקדש - להיות קדושין חלין כדת משה וישראל שהנהיגו חכמי ישראל והרי הם אמרו שיפקיעו כל קדושין שבישראל **על ידי גט כזה** הילכך פקעי שעל מנת כן קידשה. תינח דקדיש בכספא - איכא למימר אפקעינהו לקידושין **בגט דדבריהן** ואמרו ליהו מעות למפרע מתנה וממילא פקעו שהרי כשקידש ע"מ כן קידש.

רש"י יבמות ז. ב

75 אדעתא דרבנן - תולה בדעת חכמים דהא כדת משה וישראל קאמר. ואפקעינהו רבנן - **על ידי גט זה** לקידושין מינה ושוניהו למעות דקידושין מתנה למפרע דהפקר ב"ד היה הפקר. התינח קדיש בכספא - איכא למימר אפקעתא דשוניהו למעות מתנה. קדיש בביאה - מאי אפקעתא איכא למימר האי ביאה מאי שויה.

80 א"ל - כיון דבדעתא דרבנן תלה רבנן אמור **דכי יהיב לה גט כי האי** תבטל ביאה דתיהוי בעילת זנות

רש"י יבמות קי. א

75 וקא אפקעינהו לקידושין מיניה - **דכל דמקדש תולה בדעת חכמים הוא דהא כדת משה וישראל קאמרינן** ורבנן אמרי דחוטף אשה מבעלה לא ניהו קידושין.

שבת קמה. א

85 ואין עד מפי עד כשר אלא לעדות אשה

רש"י שבת קמה. ב

120 לעדות אשה - לומר לאשה מת בעליך, דאקילו בה רבנן משום עיגונא, וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקועי רבנן לקדושין מיניה.

תוספות יבמות קי. א

90 לפיכך עשו לו שלא כהוגן ואפקעינהו לקידושי מיניה - מספקא לר"י אי טעמא דאפקעינהו משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש או משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה מדלא הזכיר כאן כמו שהזכיר בכל מקום כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש.

תוספות בבא בתרא מח. ב

95 תינח דקדיש בכספא - **הכא לא קאמר כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש** וכן בפרק בית שמאי (יבמות דף קי. ושם ד"ה לפיכך) גבי עובדא דנרש דקדשה כשהיא קטנה וגדלה ואתא איניש אחרינא וחטפה מיניה כדאמר בריש כתובות (דף ג. ושם ד"ה תינח) ובהשולח

אבל במקום שחלו הקידושין ברצון חכמים והשתא הוא דאפקעינהו להו אי איכא סרך גיטא אין אי לא לא, והכא נמי לאו אפקעתא גמורה היא אלא משום דאמדינן ליה לדעתיה דבעל דאסקה אדעתא לאונסיה ומדאיבעי ליה לאתנווי ולא אתני ש"מ אחולי אחליה לאונסיה...

חדושי הריטב"א כתובות ג, א

כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. פירוש ואף על פי שאומר לה כדת משה וישראל הרי הוא כאילו התנה עמה על מנת שירצו חכמים וסתמו כפירוש, שהם דברים שבלבו ובלב כל אדם שהם דברים

תוס' ר"י הלבן כתובות דף ג עמוד א

וכי היכי דבשעת קידושין אדעתא דרבנן קא מקדש, הכי נמי בשעת גירושיה נמי מגרש אדעתא דרבנן, הואיל ותקינן רבנן לכל המגרש דאין אונס בגיטין, וגם ביטלו אינו מבוטל... הרי כל המגרשין כאילו מפרשי בשעת נתינת הגט בפירוש שאפילו אירע אונס או יבטל שליחות השליח... לא יהא אונס מבוטל הגט... והוי גט מדאורייתא הואיל ובשעת הנתינה נחשוב כאילו כך אמר בפירוש, ושוב הגט ההוא לא יתבטל מחמת כל אלה. והשתא אתי שפיר, מדאורייתא לא בטיל משום כל הני, ורבנן בתקנתם העמידו כשרותם מן התורה כדאמרן, זה ישר ועיקר

שו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף קסב

... וכי לא דייקא אמרינן תצא מזה ומזה לא אפקעינהו לקידושין. ומיהו ודאי זימנן דמפקעי קידושין מחשש עגון וכדאמר אין טענת אונס בגיטין ואף על גב דלגבי ממונא הוי טענה אפקעינהו רבנן לקידושי משום צנועו ומשום פרוצות. וקא יהיבנן טעמא משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושי מיניה. ואפילו התם כל עיקרא דמילתא לאו משום עגונה בלחוד הוא אלא משום דמאן דיהיב גיטא כי הא כי היכי דלא לפקעינהו רבנן לקידושי מיניה ומשוו לבעילתו בעילת זנות אסוקי מסיק אדעתיה כל אונסא דשכיח ואפילו שכיח ולא שכיח מחיל להו הא בכדי לא אפקעינהו... ובתולה וקדיש וכההיא דאותבוה אבי פורסיא דאפקעינהו לקידושי ולא אצרכוה גיטא. התם היינו טעמא משום דעיקר הקידושין היו שלא ברצון חכמים הא בעלמא לא. ...

שו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף קפ"ה

ואף על פי שאמרו גבי אין טענת אונס בגיטין משום פרוצות ומשום צנועות ובתליוה וקדיש דפרק חזקת הבתים (דף מ"ח ב') ובההיא דאותבוה אכורסיא ביבמות פרק בית שמאי (דף ק"י) כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. אין זה הכלל לכל מה שאמרו חכמים שלא יעשה כן שאם עשה אינו עשוי. אלא אין לך בכלל דברים אלו אלא מה שהתירו בהן בפירוש. שאם כן אף אנו נאמר שכל שעשה שלא כהוגן

130 זנות ומשו"ה גמר ומבטל תנאיה ואונסיה... ואי קשיא והא גט נמי משכחת לה כדאמרינן ביבמות בפי' האשה רבה (ק"י א') ולא אצרכוה רבנן גיטא משני משום דאפקעינהו רבנן לקדושי מיניה וכן נמי אמרינן בבבא בתרא (מ"ח ב') גבי תליוה וקדיש קידושיו לאו קדושין, אין ה"נ דכיון דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש כי נתקדשה שלא ברצון חכמים יוצאה בלא גט אבל כאן הרי נתקדשה ברצון חכמים לפיכך הצרכוה לגט זה שהוא כשר. וה"ר יעקב ז"ל מתרץ כיון דאדעתא דרבנן מקדש אי אתי לחפויי על בת אחותו או לטהר ממוזרים לא משגחי ביה רבנן דלאו הכי הוא דעתייהו דרבנן, ולא נהירא אטו מאן דאתא כי האי מעשה לידיה אם זנתה אשתו והולידה ממזר נטהר, וע"כ כיון שפקעו פקעו לגמרי וזו לא שמענו ולא נראה שאין זו מדת חכמים. ... ומ"מ אני צריך לתירוץ הראשון מפני מה שאמרת שאין ממזר נטהר בכך, ועוד וכי אינה אסורה לכהן ולקרובים, ואפשר דקדושין נעקרין לגמרי וממוזרים אינם נטהרים ואיסורא דכהן וקרובים מדברייהם.

135 זה שהוא כשר. וה"ר יעקב ז"ל מתרץ כיון דאדעתא דרבנן מקדש אי אתי לחפויי על בת אחותו או לטהר ממוזרים לא משגחי ביה רבנן דלאו הכי הוא דעתייהו דרבנן, ולא נהירא אטו מאן דאתא כי האי מעשה לידיה אם זנתה אשתו והולידה ממזר נטהר, וע"כ כיון שפקעו פקעו לגמרי וזו לא שמענו ולא נראה שאין זו מדת חכמים. ... ומ"מ אני צריך לתירוץ הראשון מפני מה שאמרת שאין ממזר נטהר בכך, ועוד וכי אינה אסורה לכהן ולקרובים, ואפשר דקדושין נעקרין לגמרי וממוזרים אינם נטהרים ואיסורא דכהן וקרובים מדברייהם.

140 הא תינח דקדיש בכספא. אינו מחוור לי שאם המקדש קידש על דעת חכמים שיהיו בטלים לפי דברי חכמים מה הוקשה לו לרבינא ומאחר שעל דעת חכמים קדש אין צריך להפקיר המעות ממנו אלא לבטל קדושו, ... וי"ל דה"ק הא תינח דקדיש בכספא שהוא מקדש על דעתם מפני שהפקר ב"ד הפקר ואין ממון זה שלו אלא ברצון חכמים אבל קדשה בביאה מה יפקיעו שמא לא על דעתם קדש, ופריק שויהו רבנן לבעילתו בעילת זנות שהוא מדעתו מקדש לעולם על רצון חכמים ולא משום הפקע הממון נגעו בה.

145 הא תינח דקדיש בכספא. אינו מחוור לי שאם המקדש קידש על דעת חכמים שיהיו בטלים לפי דברי חכמים מה הוקשה לו לרבינא ומאחר שעל דעת חכמים קדש אין צריך להפקיר המעות ממנו אלא לבטל קדושו, ... וי"ל דה"ק הא תינח דקדיש בכספא שהוא מקדש על דעתם מפני שהפקר ב"ד הפקר ואין ממון זה שלו אלא ברצון חכמים אבל קדשה בביאה מה יפקיעו שמא לא על דעתם קדש, ופריק שויהו רבנן לבעילתו בעילת זנות שהוא מדעתו מקדש לעולם על רצון חכמים ולא משום הפקע הממון נגעו בה.

חדושי הרשב"א כתובות ג, א

150 כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. וא"ת מאי שנא מטבע במים שאין להם סוף דלא אפקעינהו רבנן לקידושיה משום עגינות, י"ל דבכדי לא מפקיעי להו רבנן לקידושי אלא היכא דאיכא סרך גיטא כדכחא א"י בעד אחד מעיד שמת בעלה דההיא נמי משום תקנת עגונות היא כדאיתא בריש פרק האשה רבה (פ"ח א') דסמכה אהימנותיה דעד ואפילו בגוי מסיח לפי תומו,

155 ועיקר טעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושיה מיניה, וכן פירש"י ז"ל בשבת פרק חבית (קמ"ה ב') גבי אין עד מפי עד כשר אלא בעדות אשה בלבד, ואף על גב דכי אתי בעל תצא מזה ומזה והולד מן האחרון ממזר גמור כדאיתא התם בפרק האשה רבה היינו טעמא משום דלא אפקעינהו רבנן לקידושיה לגמרי אלא משום דסמכין אדיוקא דאיתתא ומימר אמרי איתתא דיקא ומינסבא וכיון שבא הבעל איגלי מילתא דלא דיקא שפיר, ומ"מ מעיקרא לא אפקעינהו רבנן לקידושיה אלא משום סרך דעד אחד אבל בכדי בטבע במים שאין להם סוף לא תקינו, וההיא דאותבוה אבי כרסיא ואתא חבריה וחטפה מיניה והווי תמן רב ברונא ורב חננאל ולא אצרכוה גיטא (יבמות ק"י א'), אי נמי בתלוהו וקדיש דאפקעינהו רבנן לקידושיה כדאיתא התם בפי' חזקת הבתים (מ"ח ב'), התם משום דעיקר הקידושין שלא ברצון חכמים היו דהוא עשה שלא כהוגן

160 ועיקר טעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושיה מיניה, וכן פירש"י ז"ל בשבת פרק חבית (קמ"ה ב') גבי אין עד מפי עד כשר אלא בעדות אשה בלבד, ואף על גב דכי אתי בעל תצא מזה ומזה והולד מן האחרון ממזר גמור כדאיתא התם בפרק האשה רבה היינו טעמא משום דלא אפקעינהו רבנן לקידושיה לגמרי אלא משום דסמכין אדיוקא דאיתתא ומימר אמרי איתתא דיקא ומינסבא וכיון שבא הבעל איגלי מילתא דלא דיקא שפיר, ומ"מ מעיקרא לא אפקעינהו רבנן לקידושיה אלא משום סרך דעד אחד אבל בכדי בטבע במים שאין להם סוף לא תקינו, וההיא דאותבוה אבי כרסיא ואתא חבריה וחטפה מיניה והווי תמן רב ברונא ורב חננאל ולא אצרכוה גיטא (יבמות ק"י א'), אי נמי בתלוהו וקדיש דאפקעינהו רבנן לקידושיה כדאיתא התם בפי' חזקת הבתים (מ"ח ב'), התם משום דעיקר הקידושין שלא ברצון חכמים היו דהוא עשה שלא כהוגן

לבית ילדי גוים לגדלו וימירו דתו, או האשה תאבד א"ע לדעת עם הילד, כי הילד בן יחיד הוא לה ולבעלה השני. והנה בעלה הראשון איננו צלול בדעתו, והי' כמ"פ בבית אסיפת המשוגעים. וגם עתה הוא בדעת קלושה, וקצת אומרים שהיה כן עוד קודם הנישואין, אבל א"א לברר זאת. עכת"ד השאלה.

... ולא אכחד כי אם היה כת"ר מתייעץ עמי, טרם שעשו מעשה גירושין של בעל הראשון, הייתי ממציא עצה ותושיה להלכה ולא למעשה ע"פ דברי התוס' גיטין (ל"ג ע"א) ד"ה ואפקעינהו וכו'. שהקשה הר"ש: אי"כ יחפה על בת אחותו, דכשיבואו עדים שזינתה ישלח לה גט ע"י שליח, ויבטלנו שלא בפני שליח, ופקעו קידושין? (וע"ש בתוס' ל"ב ע"ב ד"ה ור"נ וכו' דגם לרבי, מודה בבטלו בפני א', לר"נ אינו מבוטל לכ"ע). וחי' הר"י: דכיון דכדין מחפה אין לחוש. ושם בסוה"ד תי' עוד: דהיכא דידעי' דלכך מתכוון, לא מפקעינן קידושין, דלתקנה עשו חכמים ולא לתקלה, שמתוך כך יהיו בנות ישראל פרוצין בעריות ע"ש. וא"כ, לא מיבעיא לת"י הראשון, פשיטא שהי' מועיל בני"ד להכשיר הממזר למפרע, באופן זה, שישלח לה גט על ידי שליח ויבטלנו בפני ע"א. וגם לת"י ב', י"ל: דבכה"ג שעשתה בטעות על פי ב"ד, אין בזה חשש תקלה, ושפיר הפקיעו הקידושין למפרע. וע"ש ברשב"א ואס"י כתובות ג', שתי' עוד, דע"י הפקעת קידושין גמר ויהיב גיטא. אבל יש מקום לסמוך ע"ד התוס' וש"פ שלא תי' כן. ועוד די"ל דבני"ד שיעשה כן בעצת ב"ד, גם הרשב"א מודה. ואף די"ל, דכיון שיעשה כל בעילותיו ביאת זנות, אא"ל"ח = אין אומרים לאדם, חטא = כדי שיזכה חבירך, כיון דמחזקינן לה כמזידה בשביל שלא דייקא, דמה"ט תצא מבעלה. אם כן בפשעה הרי קיי"ל דאא"ל"ח, ועתוס' שבת דף ד', ועוד בכמ"ק, ובתשו' נו"ב מ"ת א"ע סי' ל"ז, מ"ש בדעת רשב"א בזה. אך לפמ"ש הבי"ש סי' קנ"ז סוסק"ו, דבכה"ג ליכא משום ב"ז, ור"ל כיון שהוא בעל בהיתר, ולא היה לו לחוש שמא יזדמן אח"כ סיבה לבטל הקידושין, ע"ש ותבין. אם כן הי"נ בזה. וע"ש בב"ח בביאור היטב ד"ז. ובפרט בשו"ת מעיל צדקה סי' ב', וע"ע בשו"ת כתב סופר ח"א"ע סי' ע"ה. אולם בני"ד שכבר נעשו מעשה הגירושין אין חכמה ואין עצה ותושיה.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן עו

ושמעתי כמה פעמים מהיושבים על מדין באה"ק שרצו לסמוך על עצה זו של גאון ההוראה המהרש"ם ז"ל ולעשות כן הלכה למעשה, אך הואיל ומפורש כתב האי גאון ז"ל שדבריו הם לא למעשה, נתתי אל לבי לעיין בדבר ולומר בזה את אשר נלענ"ד. בתחלה הנני להקדים דאף שהרמב"ן ז"ל כתב בכתובות ג' ע"א וכל אשה כזו שניתרת ע"י הפקעת קידושין אינה אסורה לקרובים ולכהן, וכתב משום כך "ואפשר דקדושין מעקרי לגמרי וממזרים אינם נטהרים ואסורים לכהן וקרובים **מדבריהם**". ולפי זה לא הרוחנו כלום בעצתו של המהרש"ם כיון שהוא עכ"פ ממזר מדבריהם, דמ"מ נראה כיון שגם להרמב"ן אינו אלא ממזר דרבנן שפיר סובר המהרש"ם דבדרבנן אפשר לסמוך אכללא דספיקא דרבנן לקולא ולטהרו לגמרי, כיון דמפשטות דברי התוס' ועוד ראשונים משמע

בקידושיו לא נחוש לקידושיו. מפני שאמרו שם ביבמות פרק בית שמאי בההוא עובדא דנרש דאותבוה אבי כורסיה. ואתא איניש אחרינא וחטפה מיניה וקדשה ובעלה. ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו תמן ולא אצרכוה גיטא מבתרא. וקא פריש התם /יבמות ק"י/ רב אשי טעמא לפי שהוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו לו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. ואמר ליה רבינא לרב אשי תינח דקדיש בכספא קדיש 200 בבאה /בביאה/ מאי. א"ל שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות. הנה שאף במי שעשה שלא כהוגן אמרו אפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. ואם כן מה ששינו האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקדש לעצמו מקודשת לשני אלא שנהג בו מנהג רמאות. גם בזו נאמר שאינה מקודשת לשני שאין לך שלא כהוגן גדול מן הרמאות. ואם נפשך לומר שיש לחלק ולא כל הענינין שוין אף אנו נאמר שאף על פי שאמרו במחמת צנועות ופרוצות ובתלויה וקדיש אפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה אינו דומה למקדש בפסולי עדות דרבנן... 205 אלא שלא בכל מקום אנו אומרים כן אלא היכא דאמור אמור היכא דלא אמור מנפשינן לא אמרינן... ולענין הגט נראה לי הדבר יותר פשוט דאפילו אם תמצא לומר דבקדושין אין חוששין לקדושיו היכא דקדיש בפסולי עדות דרבנן גבי גט יש לומר דריח הגט יש בו ואינו בטל. דגבי קדושין היינו טעמא משום הא דאמרינן בכתובות גבי משום צנועות ומשוו /ומשוו/ פרוצות. ואקשינן ומי איכא מידי דמדאורייתא לא הוי גיטא ומשום פרוצות ומשו' צנועות שרינן אשת איש לעולם. ופרקינן אין כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. ואמר ליה רבינא לרב אשי תינח דקדיש בכספא קדיש בביאה מאי איכא למימר. ופריק שויה רבנן לבעילתה בעילת זנות. ואם איתא דאמרי' כל מאן דמגרש כי היכי דאמרי' אדעתא דרבנן מקדש לימא ליה התם הכין אין כל דמגרש אדעתא דרבנן מגרש. ורבנן אמרו כל שלא בא אף על פי שנאנס הוי גטו כאלו התנה הבעל בעצמו כן. ואם היה באפשר לומר כן זה היה יותר ראוי וקרוב לומר. ועם זה תסור מכאן קושייתו של רבינא שהקשה תינח דקדיש בכספא קדיש בביאה מאי. **אלא שלא אמרו בגירושין כל המגרש אדעתא דרבנן מגרש.**

שו"ת מהרש"ם חלק א סימן ט 220 להרב הגאון חריף ובקי מוה' אברהם יואל אבעלסאהן נ"י רב בק' אדעסא ברוסיא. מכתבו הגיעני. וע"ד שאלתו באשה אחת שישבה גלמודה מבעלה י"ב שנים, ואח"כ בא אחי הבעל והביא מכתב מאמו איך שאחיו, בעל האשה, מת בלא בנים. וגם הוא שמע כן בבירור, ובא לחלוץ ליבמתו, וסמכו עליו וחלץ לה. וכמ"ש הרשד"ם ובאה"ט ריש סי' קנ"ח, דנאמן לחלוץ. והשיגה האשה כתב היתר להנשא. וחוף לזה השיגה האשה כתב מרב הממשלה המנהג המעטריקע /הרישום/, איך שמת איש ששמו וכינויו כן. ואח"כ נשאת האשה והיא מעוברת. ועתה נודע שבעלה השאיל הפאס /הדרכון/ שלו לאחר ומת השואל, וסברו שהוא בעלה, והבעל חי. והדין פשוט שתצא מזה ומזה. **וכבר גירשה בעלה הראשון וגם השני יגרשנה. אולם לענין הולד יש חשש גדול. שבאם יהי' זינו כממזר, ימסרוהו**

בשעת זעם והרג רב והדבר נוגע לרבים אבל לא לעשות טצדקי של הפקעת קדושין להצלת יחיד ...

עם סיום הדברים אפרש בקיצור נמרץ את הפקפוקים על עצתו של הגאון מוהרש"ם ז"ל, (א) אף אם הפקיעו חכמים את הקדושין עדיין הולד ממזר **מדבריהם**, כמבואר בראשונים, וכן כתבו לדינא הגאון מוהר"ש קלוגר ז"ל והכת"ס והעונג יום טוב.

(ב) יתכן שאסור עכ"פ לעשות למפרע כל בעילותיו ב"ז = בעילות זנות=.

(ג) אם יבטל הבעל רק בפני עד אחד, רבו הסוברים שמה"ת אין הביטול כלום וממילא לא הוצרכו חכמים להפקעת קדושין, ואם הביטול יהי בפני שנים זה שלא בפני זה, ג"כ יש סוברים שהביטול אינו כלום מה"ת, ולעומת זה גם יש סוברים שהביטול מועיל אפילו מדרבנן, ונמצא שעצתו היא רק אם נקוט כהסוברים שמה"ת מהני הביטול אלא שחכמים הפקיעו הקדושין.

(ד) אפשר דמה שאמרו בגמ' שהפקיעו חכמים את הקדושין הוא רק לרשב"ג ולא לרבי וכתב נחמן דקיי"ל כוותיה דמהני ביטול בפני שנים וכן דעת הגרעק"א ז"ל.

(ה) עצתו אינה להרמב"ן והרא"ה והרשב"א והחכם צבי והפני" שפירשו דלמעשה לא הפקיעו כלל חכמים את הקדושין.

ו) לא מצינו שהפקיעו חכמים את הקדושין אלא כשהביטול הוא בעבירה ושלא כהוגן ולא כשנעשה בהיתר על פי הוראת בית דין, ולכן נלעני"ד דיש לחוש טובא בהא מלתא לספק איסור תורה.

שו"ת היכל יצחק אבן העזר ב סימן יז – הרב ראובן כ"ץ

מעשה בא לידי באחד מעולי תימן. האב נסע לאסמרה, ושם קידש אחד את בתו על ידו, היינו קידושין על ידי אביה. ובתו היתה קטנה. והדבר היה בפני שני עדים כשרים. והמקדש אמר: הרי בתך רבקה מקודשת לי בריאל זה כדת משה וישראל. וכאמור, היה הדבר בפני עדים כשרים. והמקדש הכיר את האשה. ואף נתן את המוהר לאביה, כפי הנהוג. ובתו הקטנה היא האשה שנתקדשה, היתה אז בתימן אצל הסבתא שלה, ולא ידעה מהקידושין ולא כלום. ואח"כ הלכה ונתקדשה לאחד, וכשגדלה היתה אתו במשך שש שנים ואף ילדה לו בן.

עתה עם עליית גולת תימן, שבתוכה נמצאו גם האנשים הנדונים בזה, נתגלתה כי למעשה היתה כבר האשה מקודשת לבעל הראשון, על ידי הקידושין של אביה, כנ"ל. אביה סיפר בפנינו כי הוא אמנם כתב מכתב להסבתא והודיע לה כי אחד קדש את בתו על ידו. והאשה אומרת, כי אמנם סיפרה לה הסבתא בשעתו מענין המכתב, אלא שלא שמה לב לכך ולא האמינה בדבר, או שלא ידעה שאפשר לקדש אשה שלא בפניה.

דאפי' מדרבנן אין הולד ממזר, ... אך ראיתי בשו"ת עונג יום טוב סי' קס"ט בענין אשת כהן שאמרה שנאנסה תחת בעלה שהביא מחכם אחד שנתן עצה זו של המהרש"ם ... וכתב שם העונג יום טוב בסיום הדברים "מיהו בלא"ה אין זה תקנה שהרמב"ן בחדושיו כתב דמדרבנן אסורה לכהן אף היכי דאפקעינהו רבנן לקידושין מיניה - ומהאי טעמא לא מוזכר תקנה זו בשום פוסק ולא חזינן לרבנן קשישאי דעבדי הכי" עכ"ל, ורואים דלא רצה לסמוך בזה אכללא דספיקא דרבנן לקולא, ...

אך צ"ע הרי ברור הדבר דאנן לא מצינן כלל להפקיע קדושין, אלא שאנן סומכים בביטול גט שלא בפני השליח רק על זה שמבואר בש"ס שהחכמים הפקיעו בכגון דא את הקדושין, ומעתה כיון דבגמ' לא מצינן שהפקיעו אלא במי שעשה שלא כהוגן וביטל את השליח שלא בפניו, וא"כ הרי יתכן שאם ביטל את השליחות על פי הוראת בית דין ששגו וטעו ואמרו לו לבטל השליחות שלא בפני השליח הרי אפשר דבכגון דא לא מצינן כלל בש"ס שעקרו חכמים את הקדושין, ואם כן כ"ש בנד"ד שהביטול נעשה ממש על פי בית דין כשרים שאינם טועים אלא שהם סוברים שמותר מן הדין לעשות כן לכתחלה, וא"כ מנין לנו לחדש שגם בכה"ג תיקנו חכמי הש"ס להפקיע הקדושין, כיון דבגמרא לא מצינן שהפקיעו אלא במי שעשה שלא כהוגן. ולפי"ז ממני"פ קשה אם זו עבירה איך בית דין מתירין לו לבטל, ואם אין זו עבירה מנלן שגם בכגון דא הפקיעו חכמים את הקדושין, הרי חששא דממזרות אשר בגלל זה הפקיעו חכמים את הקדושין ליתא כלל בכה"ג שנעשה על פי בית דין...

... וכיון דאתינן להכא נראה דמקושית התוס' משמע נמי דלא כמהרש"ם, דנראה שעיקר קושיתם הוא דאם היה אפשר לטהר ממזרים אי אפשר שלא הי' נזכר דבר זה בש"ס כיון שיש הרבה פעמים שהאשה היא במצב כזה שמצוה גדולה היא לרחם עליה ועל בניה שלא יהיו ממזרים, ולכן לא יתכן שלא יזכירו כלל חז"ל דבר זה, ומעתה כיון שהתוס' תירצו דבכה"ג שכוונתו להפקיע לא תיקנו רבנן, נמצא דמוכח נמי מדבריהם שאפילו בכה"ג שעושים את ההפקעה בהיתר על ידי בית דין גם כן לא רצו חכמים להפקיע, דאם לא כן תיהדר קושית התוס' לדוכתה, דאיך לא נזכר בשום מקום דאשת כהן שנאנסה או אשה שניסת בטעות לאיש אחר על ידי שני עדים שהטענה שיש לחוס ולרחם עליה ועל הולד ולעשות תקנה זו של הפקעת קדושין, ומוכח מזה דלא רצו חכמים בשום אופן וענין לעשות פעולה מיוחדת של הפקעת קדושין לאשה מסוימת אפי' במקום צער גדול אשר מצד המוסר האנושי הי' נראה שזוהי מצוה גדולה עד מאד להמציא לה תרופה על ידי תחבולה של הפקעת קדושין, כי חכמים ברוח קדשם וחכמתם ידעו שכל תחבולה הנעשית בכוונה להפקעת קדושין של איש מסוים אפילו במקום עיגון וצער גדול היא פירצה חמורה עד מאד בגדרי האישות וגם ביטול תוקף הקדושין וקדושתן, והא דמצינו שבעת צרה הפקיעו חכמים קדושין כמובא בדרכי משה אה"ע סי' ז' ובעוד מקומות, היינו

355 (ו) כלל העולה מתוך דברינו שאין לסמוך כלל ועיקר על ערמה כזו, וחס מלהעלות על הדעת לעשות מעשה כזו, והרבה חשו חז"ל למעלת יוחסין ושלא ירבו ח"ו ממזרים בישראל, ומי ירהיב עוז לסמוך בענין חמור כזה על דברים קלושים אשר לא שערס אבותינו ולא נזכר בשום מקום בש"ס ופוסקים לעשות עצה זו. ובפרט אצל אלו אשר אין להם שיח וסיג בדת תוה"ק, ואף שאומרים בשעת הקידושין כדת משה וישראל הרי אינם יודעים את שיחם, ולא אדעתא דרבנן מקדשו. וידוע מ"ש מהמרדכי רפ"ג דקידושין שאם עובר עבירה בקידושין לא שייך לומר אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו דהא חזינן שאינו מקדש כדעת תורה וחכמים.

ויש לחוש להרבה מכשולות וקולות שיוצמחו ע"י היתר כזו, וגם יתבטל ע"י ענין דייקא ומינסבא גבי מת בעלה [יבמות צ"ג], מכיון שאין כאן חומר שהחמרת עליה בסופה שהרי יכולה להינצל ע"י עצה ותושיה כזו, ועוד הרבה מכשולות וקולות יוצמחו ע"י, ולכן חס מלסמוך על זה כלל ואף לצירוף בעלמא.

330 והנה באו אלינו, במשרד הרבנות, שני הבעלים; הבעל הראשון, שהקידושין נעשו על ידי אביה, והבעל השני, שהאשה נתקדשה לו בעצמה וילדה לו בן, והביאו אתם העדים כדת וכדין, ושאלו להחלטתנו ופסק דיננו.

335 שו"ת היכל יצחק אבן העזר ב סימן יט
 (ב) שוב עוררני כ"ג שיש רק דרך הצלה אחת והיא להטיל ספק בקדושין מפני נוכחות קרובים, וזה ברור אצלו שלא ייחדו שם עדים. והנה אם נדון שמשום כך הקידושין הראשונים היו ספק, הולד אינו ממזר אלא מספק, אבל עדיין אסור הוא מדרבנן.
 (ח) והנה בתחילת השיחה של כ"ג עמי בענין זה, אמרתי שכנראה אין עצה אלא אם כן היה הבעל הראשון נותן גט ומבטלנו שלא כדין הביטול ואז היו מופקעים הקידושין למפרע, אך כ"ג לא שם לב לזה, מפני שזה נראה בעיניו כ"כ רחוק. ואולם ראיתי 340 שהמהרש"ם ז"ל ח"א סימן ט' אומר בעובדא דידיה שאם היה נשאל קודם שעשו מעשה גירושין של הבעל הראשון היה ממציא עצה ותושיה להלכה ולא למעשה (והיינו כעצתי הנ"ל) לשלוח הבעל הראשון גט ולבטלו בפני אחד וכ"ו, עיין שם, וייטהר הממזר למפרע, יעוי"ש.

345 והנה אם כי הוא ז"ל כותב להלכה ולא למעשה, אולי כוונתו אלא בהסכמת עוד גדול א', או שני גדולים, כמובן. ושוב י"ל שאם כך כוונתו למה לא אמר כך בפה מלא? ובנדון שלפנינו נלע"ד, עדיף מבמקרה שלו, והיינו בצירוף הספק מפאת הקרובים.

דבר יהושע חלק ג אבן העזר סימן ו
 ז"ל ע"ן מהענין עמי המהרש"ם ע"ט.
 (ח) אבל אחרי אשר הגאון מהרש"ם ז"ל פתח לן פתחא ליכנס בעברה דזרע ישראל להסיר מהם פסול ממזרות אמינא אף אנה צעניותן לעומת העלה של מהרש"ם יש לכאורה עלה טובה הימנה והיינו שיתן גט לאשתו משכשיו אם לא אעבור מכנגד פניך עד שתי שעות ואח"כ תלך האשה ותחזיא עלמה באופן שלא יוכל למלאה דכה"ג מצואר בתשי' הרדב"ז מוצא צפתי"ש סי' קמ"ד סי' צ' דאשה זו מגורשת גמורה משום דקוי"ל אין טענת אונס בגיטין ע"י"ש והרי הא דאין טענת אונס בגיטין הוא משום דאפקעינהו רבנן לקידושין מיני וממילא נטהר הממזר.

350 שו"ת דברי יציב חלק אבן העזר סימן טז
 (ה) והלום ראיתי לאחד מאחרוני זמנינו שכתב עצה אחרת, שיגרשה על תנאי אם לא אעבור מכנגד פניך עד שתי שעות, ואחר כך תלך האשה ותחביא עצמה באופן שלא יוכל למצאה, דבכה"ג אמרינן אין טענת אונס בגיטין ואפקעינהו רבנן לקידושין. והנה כל מבין יראה נכוחות שדבר זה אינו עולה על הדעת כלל, דהא בכה"ג לא שייך כלל הגזירה משום צנועות ומשום פרוצות [כתובות ג' ע"א], ופשוט שלא הפקיעו הקידושין.